

**Kiss József: Eötvös és a magyar sors.** Budapest, 1940., 8-r., 19 l.

Az előttünk levő füzet emlékbeszédet tartalmaz, mely báró Eötvös József halálának 68. évfordulóján hangzott el az Eötvös-alap szokásos évi emlékünnepe, 1940. február 2-án. Ez alkalom már több mint félszázad óta ünnepe a magyar pedagógiának, s akik az emlékünnepe szónokaiul vannak kiszemelve, mindig nehezebb és nehezebb feladattal állnak szemben. Dolgozatunk szerzője, annyi tanulmány és emlékbeszéd után, amennyit az Eötvös alap évi emlékünnepein hat és fél évtized alatt a magyar közélet legkiválóbbjai már elmondtak, mégis tud újat mondani, legalább is új szempontokat vagy kevésbé ismerteket talál s újszerű világitásban látja a magyar politikai, de a magyar pedagógiai életnek is ezt az óriását, mert a *magyar sors kérdéseit* vizsgálja Eötvös egyéniségének és szellemének fénysugarával.

Már az Eötvös-család régi nemzedékeinek aulikus beállítottságában a magyar sors téves látását és téves megítélését állapítja meg. Szomorú sors volt a magyar élet Mohácstól kezdve. A magyar kiveszöben volt. A dinasztia és idegen tanácsadói mesterségesen pusztították. Idegen és földönfutó lett a magyar saját hazájában, melyet teleraktak német, szerb, tót és más telepesekkel. Magyar élet alig volt, — csak tengődés. A sötétben látók elveszettek tartották a magyar hazát és nemzetet. Az egyre jobban életrekapó idegen nemzetiségek csak megerősítették a pesszimistáknak ezt a hitét. A kétségek közt vergődő magyarok hol lelhettek e sötét időkben reményt és vigasztalást másutt, mint Bécsben, a dinasztia közelében? Mert a monarchia egységétől remélték a magyar sors fordulását, benne látták a kiegyenlítő, az igazságos egyensúlyt tartó hatalmát.

Ime az Eötvösök, Eszterházyak, Majláthok, Apponyiak s a többiek lelki beállítottságának eredete s az ő lelki világának kialakulására ható erőforrás.

Ebből kiindulva rajzolja meg szerzőnk a lélekrajznak rendkívül finom szövésével Eötvös fejlődésének képét. Sem az ellentét lélektanával, sem az adleri kompenzációval nem magyarázható aulikus, reakciós családból való eredete ellenére erős nemzeti ereje, haladó férfiúvá fejlődése. Erős magyarrá az tette, hogy rendületlen magyarnak született, benne élt testében-lelkében a budai és debreceni ősök, a kuruc vezérek vére és szelleme, erős magyarrá tette nemzetének ismerete és a magyar sors látása.

Igy volt ez akkor is, mikor a költő és államférfi hihetetlen tökéletességben és céltudatosságban összeolvadt benne. Oktatás és nevelés a célja, akár költeményt ír, akár regényt vagy gondolatokat. Mindenképen azon volt, hogy *tanítson*, felnyissa kortársai szemét a *sors problémáira*, megláttassa velük korának eszméit és bűneit, tanulságait és kötelességeit. Ezért van, hogy igéi lelkiismeretének és sorsunk látásának súlyos pörölycsapásaiként érik ma is lelkünket.

Kiss József Eötvösnek további emlékszerű méltatásában kifejti, hogy a költő és államférfiú érezte saját sorsát. Jól látta a magyar életet minden vonatkozásában. Érzí, hogy »nyájas képzetiből a komoly valóság súlyos ércakra veri föl«, tudja, hogy »fajának keserve hangzik énekeiből s dalaiból

a nehéz kornak jajszava.« Megkapóan bizonyítja szerzőnk Eötvös műveinek tárgyával, tartalmával, eszméivel, célzataival, — idézetekkel legfőbb célját: megéreztetni és megértetni azt, hogy »a nemzet és a nép csak kulturális emelkedés útján remélheti boldog életét«, amit végeredményben a magyar sors látása mondatott ki Eötvössel.

Műveiből vett hasonló idézetekkel és eszmékkel alapozza meg szerzőnk Eötvösnek, a nemzetnevelőnek, a legnemesebb és legmagasztosabb értelemben vett pedagógusnak valódi jellemrajzát. Igazi nevelői gondolkodásra vall a politikusnak hitvallása, ki híve a jobbagység felszabeditásának, de nem a kritikátlan népuralomnak, aki elmegy az észszerűség határáig, de nem az anarchiáig és a csöcselékig«. Vallja, hogy »minden okszerinti haladásnak alapköve a nevelés«. »A politikai jogoknak azokra való kiterjesztése, kiknek neveléséről nem gondoskodtunk, üdvös következtetéseket nem szülhet.«

Emlékbeszéde további részeiben nemcsak Eötvös kultúrpolitikájának, nemzetnevelői gondolkodásának, hanem állambölcseleti eszméinek értékelését is kapjuk. Befejezésül azt a tévedést tisztázza, melyet voltaképpen csak halála után majdnem félszázaddal a világháború eseményei és következményei derítették ki: erősebbnek hitte a monarchiát és kisebbnek a nemzetiségi mozgalmak energiáját. Ebben az egy esetben nem látta meg jól sorsunk irányvonalát.

Kiss József dolgozatának abban van a főérdeme, hogy Eötvös életének és műveinek kitünő ismerete alapján új szempontokat, új gondolatokat vált ki olvasóiból s ezzel válik méltóvá ünnepeelt hőséhez. Az emlékbeszéd a bőséges Eötvös-irodalom eszmékben leggazdagabb termékei közé tartozik.

*Gyulai Ágost.*

**Tankó Béla : A világnézet kérdése és a református elvek.** Előadások a debreceni kollégium tanárképző intézetében. Debrecen, 1939. 8-r., 98 l.

A debreceni egyetem filozófia professzora a könyvben adta ki tanításait a világnézetéről. Előadások ezek, vagyis a megfogalmazás tekintetében is sajátosan kiérlelték, lecsiszoltak és világosak. Az előadások helye és hallgatósága határozhatta meg, hogy szerzőnk nem csupán semleges és elméleti kutatója a világnézeteknek, hanem ezenközben a saját világnézetét is érvényesíti. Ennek elkerülése talán lehetetlen is volna, meg aztán talán nem is volna kívánatos. Fejtegetéseiben többször utal is arra a körülményre, hogy »előfeltevés-mentes« módon a világnézeteket nem lehet vizsgálni. A könyv mindig igen tartalmas, sok gondolatot sűrít össze és nagy olvasottságról tesz tanubizonyosságot, de néhol ez az olvasottság talán némi esetlegességet mutat. Szempontja nem csupán világnézet-tani, hanem foglalkozik a modern ember világnézet-tani tanácsalanságával is, a mai kulturális válság közepette.

Az első fejezet behatóan tárgyalja a világnézet mivoltát; a második: eredetét (itt már teljes kapcsolatban a saját református hitének világával), három tényezőben jelölve meg a világnézet gyökerét. Sajnos, a szakszerű világnézet-télektani megalapozás a háttérbe szorul. Kapunk ellenben ihletett, szinte áhítatos eszméi és szellemi légkört. A harmadik fejezet a keresztény-